

The historical evolution of teacher training and employment policies in Turkey

Aynur BİLİR*

ABSTRACT. The history of teacher training in Turkey, in modern sense, goes back to Darulmuallimin (School of Teacher Training), which was founded on the 16th of March, 1848. The founders of the Republic not only reformed the teacher training institutions that they took over from the Ottoman Empire according to the fundamental values of the Republic, but also tried to establish new institutions that train teachers. Teacher training which was conducted by Ministry of National Education according to an employment based policy all along was left to universities in 1982. Turkish Council of Higher Education began a reestablishment the faculties of education in the academic year of 1998 – 1999. According to this reestablishment, teachers of primary and secondary schools started to be trained in the 4-year faculty programmes and high school (branch) teachers started to be trained in master's degree level. Despite this positive development, until the years of 2000, teachers trained remained insufficient to meet the teacher need of the government because training and employment policies were not formed according to educational planning. Since 2000s, employment of the teachers is made according to the results of KPSS, as permanent, contractual and temporary substitute teacher.

Keywords: Teacher, teacher training, employment policies.

* Lecturer, Muğla University, Education Faculty, Muğla, Turkey. E-mail: abilir@mu.edu.tr

SUMMARY

This article was put down paper for the purpose of earning basic knowledge and a point of view about historical evolution of employment and teacher training in Turkey, to students studying at teacher training programs of universities. The history of teacher training in Turkey, in modern sense, goes back to Darulmuallimin (School of Teacher Training), which was founded on the 16th of March, 1848. From this date, training adequate and qualified teachers has been a major issue.

The most significant characteristic of administrative reforms period is the handling of educational administration and inspection by the government, which was held before by religious authorities. At this period, the Ottoman government formed new junior high schools called 'rüştiye'. Darulmuallimin-i Rüşdi was founded for training teachers to work at these new formed schools on the 16th of March, 1848 (Altunya,2008:9; Güven,2010:184; Akyüz,2010:177).

Education turned into a system with the 'Ordinance of General Education' (Maarifi Umumiye Nizamnamesi), which was issued in 1869. In the 143th paragraph of this ordinance, it states: "...in city centers, there will be two qualified educator under the charge of national director of education to inspect schools when it is necessary." (Koçer,1987:62). This regulation provided institutionalization of supervision and guidance services which aim to train teachers while doing their work.

In 1890, "Darulmuallimin-i Aliye", which had an important role in training high school branch teachers, was founded. At these years, the Ottoman government announced in circular orders sent to provinces that having success in this primary education reform is up to train adequate teachers in quality and quantity. Satı Bey (Administrator of Istanbul Darulmuallimin) stated that "Darulmuallimin is founded to train teacher and governess. In Darulmuallimin, not only general discipline and knowledge, but also vocational discipline and knowledge should be taught." With this statement, he provided some regulations to be done and succeeded to found "Practice Schools" (Tatbikat Mektebi), which gave teacher candidates the opportunity to make observations and practice all the time (Güven,2010:167).

Aiming to train female teachers for junior high schools (Rüştiyeler) and primary schools (Sıbyan Mektepleri), "Darulmuallimat" (Female Teachers School) was founded in 1870 (Akyüz,2001; Ergin,1977). Foundation of this school was an important step for the development of female education in Turkey. Constitutional monarchy period also provided discussing the ideological perspective of teacher training and education. Intellectuals of this

time, such as Selim Sabit Efendi, Emrullah Efendi, Satı Bey, İ. Hakkı Baltacıoğlu, Nafı Atuf Kansu, focused on education and discussed teacher training.

Those who founded the Turkish Republic were both reestablishing teacher training institutions that they took over from the Ottoman Empire according to the fundamental values of the Republic and establishing new institutions that would meet teacher need of the society. Among these institutions, Village Teacher Institutions (Köy Öğretmen Okulları), Master Teacher School (Ana Muallim Mektebi), Middle Teacher Institution (Orta Öğretmen Okulu), Village Instructor Courses (Köy Eğitim Kursları), Village Institutions (Köy Enstitüleri) and High Village College (Yüksek Köy Enstitüsü), which provided children from villages to have higher education, were found. There were three institutions that trained teachers for common high schools and other vocational high schools in the Republican Era: Institutes of Education (Eğitim Enstitüleri), High Teacher Institutions (Yüksek Öğretmen Okulları) and Universities.

On 25th of August, 1924, while at a banquet to members of Turkish Teachers Union Conference, Atatürk described how teachers should raise individuals with this statement: “Teachers! You, altruistic teachers and governesses of the Republic, will raise the next generations. And the new generation will be your masterpiece. The worth of your masterpiece is up to your proficiency and altruism rate. The Republic of Turkey needs protectors of high quality who are strong in mind, knowledge, science and physique”.

With Hasan Ali Yücel, becoming minister of education, training teachers for villages gained speed. In 1939, first Council of Public Education was held. In this council, a decision of increasing education year at village primary schools to 5 years from 3 years was taken. This decision was only an advisory decision, but Hasan Ali Yücel put this advice into effect. According to this, with the aim of raising qualified workers that the village needs, such as teachers, doctors, midwives, agriculturists and technicians, Village Institutes (Köy Enstitüleri) were found by the law no 3803 issued on 17th April, 1940 (Aydoğan,2000).

The graduates from high school were given a right to be ‘reserve officer teacher’ and to complete their military service as a primary school teacher until 1960 with the date of 11th of October, 1960 and law no 97 to meet the deficiency of teacher after 27th of May, 1960. After that, it has been known that some of these people were transferred to the principle teacher. Likewise, graduates from high school became primary school teacher with the efficiency exam and training course with coming into the force the law no 222 Primary Instruction and Education Law in 1961 and also the graduates coming age of 18 from secondary school were appointed to primary school

as a provisional teacher after being examined a course. Nevertheless, these types of practices have damaged the quality of teacher and have caused the existing public image of perception of teacher reduce.

Expressions with adherent of Atatürk's policy have stand out with the army takeover on the 12th of September, 1980 but liberalism was carried out. X. and XI. Council of Public Education made important decisions on specialization at education and teacher training.

Teacher training was left to the universities with law no 41 Decree Law in 1982. Turkish Council of Higher Education began to restructure the faculties of education in the academic year of 1998 – 1999. According to restructuring, elementary education teachers were educated in higher education and branch teachers in the level of graduate school. At general meeting Council of Higher Education on 27th of August, 2009 rights of taking pedagogical formation were given to the students at Faculty of Arts and Science during their higher education.

Council of Higher Education has taken many decisions about teacher training from 1982 to 2010. But these decisions were not enough to train teachers. For example, training of classroom teachers can be seen as an affirmative improvement from high school education to higher education. However, teacher training has been affected in a negative way because written exams and interview at the university entrance exam were abolished; the university exam became the only criteria for success and also being internal student and training course at the schools in the villages were abolished. Furthermore, Council of Higher Education has opened lots of faculties of education; it has both increased the number of students in teacher training programmes and drove away from training quality teachers by allowing evening schools to be opened.

In the practices of the Ministry of National Education, the arrangements such as transported education, contractual teacher, temporary substitute teachers and career steps in teaching which ease and spread the privatization of education can also be seen as a public policy. To solve the problem, it is seen that there is a need for coordination among Council of Higher Education, Ministry of National Education and the State Planning Organization and also administration of a national policy which is competence and employment based.

Türkiye’de Öğretmen Yetiştirmenin Tarihsel Evrimi ve İstihdam Politikaları

Aynur BİLİR*

ÖZ. Türkiye’de çağdaş anlamda öğretmen yetiştirmenin tarihi 16 Mart 1848 tarihinde açılan Darülmüallimin’e kadar uzanır. Cumhuriyetin kurucuları, bir taraftan Osmanlı İmparatorluğundan devraldığı öğretmen yetiştiren kurumları Cumhuriyetin temel değerlerine göre yeniden düzenlerken, bir yandan da yeni öğretmen yetiştiren kurumlar oluşturmaya özen göstermişlerdir. Öteden beri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından istihdam temelli politikaya göre yürütülen öğretmen yetiştirme işi 1982 yılında üniversitelere bırakılmıştır. Yükseköğretim Kurulu (YÖK), 1998-1999 öğretim yılında eğitim fakültelerinde yeniden bir yapılanmaya gitmiştir. Buna göre, ilköğretim okulu öğretmenleri 4 yıllık lisans programlarında, ortaöğretim (dal) öğretmenleri yüksek lisans düzeyinde yetiştirilmeye başlanmıştır. Bu olumlu gelişmeye karşın, yetiştirme ve istihdam politikalarının eğitim planlamasına dayalı olmaması nedeniyle 2000’li yıllara kadar yetiştirilen öğretmenler bakanlığın öğretmen gereksinimini karşılamakta yetersiz kalmıştır. 2000’li yıllardan sonra öğretmenlerin istihdamı; kadrolu, sözleşmeli ve geçici vekil öğretmen olarak, Kamu Personeli Seçme Sınavı (KPSS) sonuçlarına göre yapılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Öğretmen, öğretmen yetiştirme, istihdam politikası.

* Öğretim Üyesi, Muğla Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Muğla, Türkiye. E-posta: abilir@mu.edu.tr

GİRİŞ

Bir eğitim sisteminin en önemli ögesi kuşkusuz öğretmendir. Bilindiği gibi iyi bir öğretmenin iki temel özelliğe sahip olması gerekir. Birincisi, kişinin mesleğe yatkınlığı, öğretmenliğin gerektirdiği örnek olma, model olma nitelikleri ile insancıl, sevecen olma niteliklerini içeren kişisel özellikler, ikincisi ise genel kültür, alan bilgisi, öğretmenlik meslek bilgisinin oluşturduğu mesleki özelliklerdir. Birinci grup özellikler mesleğe giriş sürecinde seçme ölçütü olarak değerlendirilir. İkinci grup özellikler, meslek öncesi eğitim sürecinde kazandırılır ve hizmet içi eğitim ile de sürekliliği sağlanır.

Yeterli sayı ve nitelikte öğretmen yetiştirme öteden beri hep temel sorun olarak var olmuştur. Öğretmen okullarının kuruluşunu hazırlayan nedenler de bu nitelik ve nicelik sorunlarıydı. Bu makale, öğretmen okullarının kuruluşundan günümüze (1848-2010) 162 yıllık tarihsel süreçte nitelikli öğretmen yetiştirme politikaları ile uygulamalarını ele almaktadır.

Tanzimat Dönemi

Tanzimat dönemi batılılaşma hareketi olarak ortaya çıkan yenileşmelerin resmi başlangıcını oluşturur. Bu dönemde kurulan modern askeri okulların öğrenci kaynağını oluşturan mahalle mektepleri istenilen nitelikte öğrenci yetiştiremedikleri, bu okullardan gelen öğrencilerin, harp, mühendislik ve tıp gibi askeri okullarının programlarına uyum gösterememeleri üzerine modern askeri yüksek okulların öğrenci gereksinimlerini karşılamak için 1838 yılında yeni tip okullardan rüştiyeler açılmaya başlamıştır. Öte yandan var olan mahalle mekteplerinin niteliğini artırmak için yeni düzenlemelere girişilmiştir.

1846 yılında Mekatip-i Umumiye Nezaretine bağlı olarak; biri “Mekatib-i Sıbyaniye Muinliği” diğeri “Mekatip-i Rüştiye muinliği” adında iki birim kurulmuştur. Bir yıl sonra yayınlanan “Sıbyan Mekatip-i Hocaları Efendilere İta olunacak Talimat” adlı yönetmelikte “...mektepleri teftiş etmek ve hocalara yol göstermek üzere memurlar olduğu ve bunlara mektep muini adı verildiği” belirtilmiştir (Ayas, 1948:485). Bu yönetmelik ile eğitim denetimi sistem içinde yasal bir kimlik kazanmış ve denetimin işlevi yalnızca kontrol etmek olmayıp, öğretmenlere yardım (rehberlik) ve işbaşında yetiştirmenin bir aracı olarak görülmüştür (Bilir, 1991:39). Bir başka deyişle bu düzenlemelerle işbaşında yardım yoluyla öğretmenlerin nitelikleri artırılmaya çalışılmıştır.

Ondokuzuncu yüzyılda politik yaşamın, toplum yaşamının her düzeyine açılmasıyla birlikte eğitim ulusallaşmaya başlamış ve devlet, eğitimi kendi

denetimi altına almıştır. Devletin eğitimi denetimi altına alması, onun aynı zamanda devletin yatırım yaptığı bir alan haline gelmesine yol açmıştır. Osmanlı devleti de bu gelişmelerden etkilenmiş, hem eğitim sistemini hem de okul sistemini değiştirmiş, **rüştiye** adında yeni okullar açmıştır. Yeni kurulan bu okullarda görev yapacak öğretmenleri yetiştirmek amacıyla **16 Mart 1848 de Darümuallimin-i Rüşdi açıldı** (Altunya,2008:9; Güven,2010:184, Akyüz, 2010:177). Müdürlüğüne de ünlü devlet adamı Cevdet Efendi atandı.

Tanzimat dönemi eğitiminin en önemli özelliği, daha önceki dönemlerde egemen olan dinsel otoritenin tekelindeki eğitimin, devlet yönetimine ve denetimine alınmasıdır.

Bu dönemden sonra cemaatlerin ve medreselerin denetimi altında yürütülen eğitim, artık devletin görevi sayılmıştır. Rüştiye modernleşme sürecinde **“mektep”** olarak modern eğitimin simgesi olmuştur. Medreseli **“hoca”**nın yerini mektepli **“muallim ve muallime”** almaya başlamıştır (Güven, 2010:145).

18 Şubat 1856’da ilan edilen Islahat Fermanı ile Müslüman olmayanlara, müslimlere ve yabancılara okul açma izni verilmiştir. Açılan bu okulların nezaret ve teftişi padişaha bağlı maarif meclisince yapılacağı yine yayınlanan bu fermanla belirtilmiştir.

23 Mayıs 1868’de ilköğretimin zorunlu olduğu ve herkesin altı yaşına basan çocuğunu okula yazdırması gerektiği ve bu durumun hükümetçe izleneceğini bildiren resmi bir bildiri hükümetçe yayımlanmıştır (Berker,1945:65; Unat,1964:144).

Bütün ülkeye yayılmış ve sayısı on binlere varan niteliksiz sıbyan mekteplerinin çağa ayak uydurabilmesi için gerekli olan ilköğretim öğretmenlerini yetiştirmek amacıyla 15 Kasım 1868’de, **“Darümuallimin-i Sıbyan”** (Erkek İlköğretmen Okulu) açıldı. Ancak bu okulun yılda mezun ettiği öğretmen sayısı 20-30’u geçmiyordu ve var olan sıbyan okullarının öğretmen gereksinimini karşılaması olanaksızdı. Bu nedenle taşrada da öğretmen yetiştirme işine hız verilmiştir. Ancak yeni açılan bu okulların niteliği oldukça düşüktü.

Eğitimin bir sistem haline getirilmesi 1869’da yürürlüğe giren Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile mümkün olmuştur. Bu nizamnamenin 143. Maddesinde “...il merkezlerinde ve gereğine göre, mektepleri teftiş etmek üzere, iki ehil (yetkin) eğitimci, müfettiş adı ile milli eğitim müdürlerinin emrinde bulunacaktır” hükmü yer almaktadır (Koçer,1987:62). Bu düzenleme, öğretmenlerin iş başında yetiştirilmesini amaçlayan denetim ve rehberlik hizmetlerinin kurumsallaşmasının yolunu açmıştır.

Meşrutiyet Dönemi

II. Abdülhamit, 4 Mart 1878 tarihinde yazılı bir belge (layiha) ile Adalet Nazırı Said Paşa'dan "hükümet idaresinin düzelmesi ve memleketin ilerlemesi hakkındaki görüşlerini" sorar. Said Paşa'nın padişah II.Abdülhamit'e sunduğu raporda eğitime ilişkin görüşlerini; "...Vilayet Maarif Müdürleri ve Müfettişlerinin tayini ve Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin tam uygulanması." olarak belirtmiştir (Akyüz, 2001:226).

1890 yılında lise ve dengi okulların dal öğretmenlerinin yetiştirilmesinde önemli rolü olan "Darümuallimin-i Âliye" açıldı. Yine bu yıllarda Bab-ı Ali, vilayetlere gönderdiği genelgelerde, girilen ilköğretim reformunun başarıya ulaşmasının ancak nitelik ve nicelik bakımından yeterli öğretmen yetiştirmeye bağlı olduğunu bildırıyordu. Bunun için ise, darulmuallimin-i sıbyanlara daha fazla önem verilmesini sağlamak için bu okullarda okuyan öğrencilerin tüm harcamalarının yerel yönetimlerce karşılanmasını istiyordu. 1908-1909 öğretim yılında 23 olan darulmuallimin-i sıbyan sayısı Birinci Dünya Savaşı'nın başında 21'e inerken, öğretmen sayısı 60'tan 220'ye; öğrenci sayısı da 521'den 1878'e çıkmıştır. Ancak bu okullardaki öğretmenlerin çoğu istenilen nitelikte değildi. Bunu ilk dillendiren Satı Bey olmuştur.

Satı Bey, "Darulmuallimin; muallim ve mürebi yetiştirmek maksadiyle tesis edilmiştir. Darulmualliminde umumi terbiye ve malumattan başka mesleki terbiye ve malumatın da temini lazımdır" diyerek bu doğrultuda düzenlemeler yapılmasını sağlamıştır. Örneğin; Öğretmen adaylarının sürekli olarak gözlem ve uygulama yapmalarını sağlamak için bir de "**Tatbikat Mektebi**" (uygulama okulu) açtırmıştır (Güven, 2010:167).

Kız (inas) rüştiyelerinin açılması bu okullarda istihdam edilecek öğretmenlerin yetiştirilmesi sorununu doğurmuştur. Bu öğretmenleri yetiştirmek için 1870 yılında Darümuallimat (Kız Öğretmen Okulu) açılmıştır. Amacı, rüştiyelere ve sıbyan okullarına kadın öğretmen yetiştirmektir (Akyüz, 2001). 1924-1925 öğretim yılında (Öğretmen Okulu) adını alan bu okul, Türkiye'de kadın eğitiminin gelişmesi için önemli bir adım olmuştur.

Milli mücadele yılları yokluk ve kıtlık yıllarıdır, salgın hastalıklardan korunma çetin bir iştir. Isınma, barınma ve beslenme sorunu eğitim öğretimi aksatmaktadır. Yine de başta Atatürk olmak üzere Kurtuluş Savaşı kadrolarının en güvendiği ve destek aldığı kişi ve kurumlar öğretmenler ve öğretmen okullarıdır.

Kadının özgürleşmesi ve toplumsal yaşamda yer alması da öğretmen okulları aracılığıyla başlamıştır. Kadınlar öğretmenlik yoluyla, ilk kez kamusal yaşamda profesyonel meslek edinmeye başlamışlardır. Kızlara

yönelik temel eğitim düzeyinde okulların açılmasından sonra, Kız Öğretmen Okulları açılmıştır. Osmanlı Devletinde sekiz ya da dokuz yaşlarını geçmiş kızların okula gitmesi uygun görülmezdi. Bu nedenle hem kız rüştiyelerine hem de kız öğretmen okullarına öğrenci bulmak kolay olmamıştır. Kızların ilköğretim sonrası okullaşması toplumda önemli bir dirençle karşılanmıştır. Bu nedenle devlet bizzat ilanlarla halkı kız çocuklarını açılan okullara göndermeye özendirilmiştir (Öztürk, 1998).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’ne göre “bir mahallede aynı topluluğa ait iki sıbyan okulu varsa biri kızlara ayrılacaktır”. Eğer yoksa ayrı bir okul kuruluncaya kadar kız ve erkek çocukları aynı okula gidebilecekler ancak; sınıflarda ayrı yerde oturacaklar ve öğretmenleri kadın olacaktır. 1890’da Darülmuallimat’a Müdür Muavini ve Güzel Sanatlar Başöğretmeni olan Ayşe Sıdika Hanım’ın bugün hala savunulan hala tam olarak gerçekleştirilemeyen ezbersiz eğitime yönelik çabaları ve verdiği eğitim öğretim yöntemleri dersleri ile daha sonraları Satı Bey’in eğitim bilimleri/pedagoji, öğretim yöntemleri, resim, müzik, Baltacıoğlu’nun ise psikoloji ve el işleri derslerine ilişkin getirdiği yenilikler ve uygulama okulunun açılması Darülmuallimat’ta uygulanan öğretmen eğitimi programının niteliğini artırma yönündeki çabalarıdır (Koçer, 1980, Akyüz, 2001).

Meşrutiyet, aynı zamanda eğitim ve öğretmen yetiştirme düşünsel boyutunun tartışıldığı bir dönem olmuştur. Selim Sabit Efendi, Emrullah Efendi Satı Bey, İ.Hakkı Baltacıoğlu, Nafi Atuf Kansu gibi düşünürler eğitim üzerine eğilmiş ve öğretmen yetiştirme konusunu tartışmışlardır.

1912 tarihli Maarif-i Umumiye Nezareti Teşkilatı Nizamnamesi’nde merkez hizmetlerini, idare ve teftiş olmak üzere ikiye ayırmıştır. Teftiş dairesi, “Müfettiş-i Umumilik” in adını taşımakta ve bütün okullar ile ilgili işlemlerde başvurulacak bir makam olarak gösterilmektedir. Müfettişlerin orta dereceli ve yüksek okullarda görev yapmış öğretmenler arasından olması öngörülmüştür (Taymaz, 1982:14). Bu çalışmalardan biri de 1913-1914 öğretim yılında İstanbul Darülmuallimatı içinde öğretim süresi bir yıl olan bir ana muallime sınıfı açılarak okul öncesi eğitime öğretmen yetiştirmeye başlanmasıdır.

Osmanlı İmparatorluğu döneminin ilköğretime ilişkin en önemli düzenlemesi olan “Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkati” 1913’te uygulamaya konmuş ve 1961’e kadar ilköğretim hizmetlerine yön vermiştir. Kanununun 63, 91 ve 93. maddelerinde ilköğretim Müfettişliği tanımlanmış ve yönetmeliklerle nitelikleri ve çalışma şekilleri bir esasa bağlanarak ilköğretim müfettişliği kurumsallaştırılmıştır. Bu yasa ile ilkokullarda teftişin, ilköğretim müfettişleri tarafından yapılması öngörülmüştür. 1914 yılında bakanlık ve ilköğretim müfettişliği kurumları ayrılmış ve ayrı

yönetmelik hükümlerine göre çalışmalarını sürdürmüş/sürdürmektedir (MEB, 1953:931-952). Bütün bu düzenlemeler ve uygulamalar eğitimin, dolayısıyla öğretmenlerin niteliğini artırmaya yönelik çalışmalardır.

Cumhuriyet Dönemi

Milli Mücadele hareketinin başarıyla sonuçlanmasından sonra Türk toplumunu çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmayı hedefleyen Atatürk bu amacını gerçekleştirmek için ülkede köklü devrim hareketlerine girişti. Milli Mücadelenin kazanılmasında etkili olan milli birlik anlayışı yeni devletin eğitim politikasının da esasını oluşturdu. Yeni devletin eğitim politikasının, doğu ve batı etkisinden uzak ulusal bir politika olacağı vurgulandı. Cumhuriyet ile birlikte milli eğitimin amacı, milli egemenlik ve tam bağımsızlık ilkelerini benimsemiş milli birlik ve bütünlüğe önem veren nesillerin yetiştirilmesi olarak belirlendi.

3 Mayıs 1920'de ilk Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti kuruldu (Öztürk,1968:11). Kurulan bu hükümetin programında Milli Eğitim hizmetlerinin yürütülmesi Maarif Vekalet'ine verildi. Cumhuriyeti kuranlar için eğitimde öncelikli sorun öğretmen yetiştirmedir. Öğretmen yetiştirmede öncelik niteliktedir. Bu nedenle bir yandan Osmanlı İmparatorluğundan devraldığı öğretmen okullarını Cumhuriyet ilkelerine göre yeniden düzenlerken, bir yandan da toplumun öğretmen gereksinimlerini karşılayacak, Köy öğretmen okulları, Ana Muallim Mektebi, Orta Öğretmen Okulu Köy Eğitim Kursları, Köy Enstitüleri ve köy çocuklarının yüksek öğrenim görmelerini sağlayan Yüksek Köy Enstitüsü gibi yeni kurumlar oluşturmaya özen göstermişlerdir:

Atatürk, Kurtuluş Savaşı bütün hızıyla devam ederken 15 Temmuz 1921'de Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'ne katılarak hem eğitime ilişkin görüşlerini anlatmış, hem de öğretmenlerden beklentilerini açıklamıştır. Atatürk'ün bu dönemde uygulanan eğitime ilişkin değerlendirmeleri şöyledir:

- Toplumumuzda bilgisizlik yaygındır.
- Eğitim öğretim çalışmalarında bilim ve çağ dışı öğretim yöntemleri uygulanmaktadır.
- Çocuklarımız üzerinde ailelerin baskıları vardır.
- Eğitimimiz ulusal değildir ve tutarlı bir politikadan yoksundur (MEB, 1946:3); Akyüz,2010:336).

Atatürk, öğretmenlerden bu olumsuzlukların ortadan kaldırılması ve yeni devletin eğitim politikalarına uygun bireylerin yetiştirilmesini istedi. Örneğin, 1 Mart1922 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nin

birinci dönem üçüncü toplantı yılını açarken, “*Yetiyecek çocuklarımıza ve gençlerimize görecekları öğretimin sınırı ne olursa olsun, en önce ve her şeyden önce Türkiye’nin bağımsızlığına. Kendi benliğine ve ulusal değerlere düşman olan tüm unsurlarla mücadele etme gereği öğretilmelidir. Çünkü böyle bir mücadelenin gerektirdiği bilgi ve değerlere sahip olmayan kişilerden oluşan toplumlara hayat ve bağımsızlık hakkı yoktur*” demektedir (MEB,1946:6).

Atatürk, Türk toplumunun, değişen dünya koşulları içinde bağımsız, ileri ve uygar bir ulus olarak çağdaş uygarlık alanı içerisinde yaşamasını istiyor ve bunun da bilim ve fen ile olacağını Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin İkinci dönem ikinci toplantısında şöyle belirtiyordu. “*Bilim ve fen nerede ise oradan alacağız ve ulusun her insanının kafasına koyacağız. Bilim ve fen için kayıt ve şart yoktur....Dünyada her şey için, hayat için en gerçek yol gösterici bilim ve fendir. Bilim ve fen dışında uyarıcı aramak gaflettir, cehalettir, delalettir (sapkınlıktır)*”.(MEB), 1946:21) Atatürk, ortaya koyduğu bu görüşler ile eğitimin bilimsel ve laik bir temele dayalı, gözlem ve deneye yer veren bir eğitim olacağını öngörmüştür. Buna göre Cumhuriyet eğitiminin temel işlevi, aklı özgürleştirmektir. Çünkü bilim yoluyla aklı özgürleştirilmeyen bireylerin oluşturduğu bir topluluğa hukuk yoluyla laik düzen getirmenin yararı yoktur (Altunya, 2009:27).

Atatürk, 25 Ağustos 1924’te Türkiye Muallimler Birliği Kongresi üyeleri şerefine verilen ziyafette; “*Muallimler, Yeni nesli, Cumhuriyetin fedakâr muallim ve mürebbileri, sizler yetiştireceksiniz. Ve yeni nesil sizin eseriniz olacaktır. Eserin kıymeti, sizin maharetiniz ve fedakârlığınız derecesiyle mütenasip bulunacaktır. Cumhuriyet, fikren, ilmen, fennen, bedenen kuvvetli ve yüksek karakterli muhafızlar ister*”(MEB,1946:19) diyerek öğretmenlerin yetiştireceği birey tipini belirtmiştir. Ancak ülkede yeterli nitelik ve sayıda öğretmen yoktur. 1921’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin denetiminde olan bölgelerde 14 İlköğretmen okulu vardı. 1923’te bu sayı 37’ye ulaşmıştı. Ancak bunların bir kısmı işlevsiz ve nitelik bakımından yetersizdi. Yetersiz olanlar kapatılarak sayıları 18’e indirilmişti.

Bu dönemde öğretmen gereksinimini karşılamak için, 1913 yılında yürürlüğe giren geçici ilköğretim kanununun 43. maddesine dayanılarak Ankara, Konya, Antalya, Kastamonu ve Balıkesir’de tatil aylarında “öğretmen ehliyet sınavları” açılmıştır. Ehliyetnamenin kullanım süresi üç yıldır (md.44). Bu üç yıl sonunda öğretmen okulu sınavlarına girerek diploma alma zorunluluğu getirilmişti (Özalp,1982:91). 1923’te bunların mesleki niteliklerini geliştirmek için “öğretim yöntemleri” kursu açılmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinin Maarif Vekili İsmail Safa(Özler) Bey daha Cumhuriyet ilan edilmeden valiliklere birer telgraf

çekerek; Ankara, Konya, İzmir, Edirne, Bursa, Sivas, Erzurum, Trabzon ve Diyarbakır'ın, genel bütçeye bağlı olarak açılacak darümuallimler için birer mıntika olarak belirlendiğini ve bunların 6-7'sinde darümuallimat da açılacağını bildirmiştir.

14 Ağustos 1923'te Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde okunan hükümet programında, ortaöğretim okullarına öğretmen yetiştiren kurumların açılması, yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerinin de mesleki formasyon almaları, uygulama yapmaları böylece öğretmenliğin meslekleştirilmesi konuları ele alınmış, hemen ardından ortaöğretim öğretmenlerinin hangi kaynaklardan ve ne gibi yöntemlerle sağlanabileceği konusunda 13 Mart 1924 tarih ve 439 sayılı Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu çıkarılmıştır.

1925 sonlarında görevi devralan Maarif Vekili Mustafa Necati'ye göre öncelikli sorunu öğretmen yetiştirme sorunudur. Öğretmen yetiştirmede öncelik niteliktedir. Öğretmenin çağdaş, bilimsel, laik ve demokratik niteliği ön plandadır. Mustafa Necati'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 1927 yılı bakanlık bütçesi görüşülürken yaptığı konuşma ve meclise verdiği bilgiler derinliği ve çapı itibarıyla bugünün yöneticileri için eğitim tarihi dersi niteliğindedir (MEB,1946:389-405).

1926-1927 öğretim yılında Konya'da Orta Öğretmen Okulu açılmış, 25 Ekim 1927'de Ankara'ya taşınmıştır (Altunya, 2006:18). Ortaokul öğretmeni ve ilköğretim müfettişi yetiştiren bu kurum 1929-1930 öğretim yılında "Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü" adını almış, Edebiyat ve Pedagoji bölümleri yanında Tarih-Coğrafya, Fizik, Kimya, Tabiat ve Matematik bölümleri de açılmıştır (Okçabol ve diğerleri,2003:8). Ayrıca 1927 yılında Ankara'da ana muallim mektebi açılmış; bu okul daha sonra 1930-1931 öğretim yılında İstanbul'a taşınmış ve burada da iki yıl anaokulu öğretmeni yetiştirdikten sonra kapatılmıştır.

1961 yılında yürürlüğe giren 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu'nun 17. Maddesi ile okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştirme işi belli kurallara bağlanmıştır. 1973 yılında yürürlüğe giren 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 43 maddesi ile de okul öncesi eğitim kurumlarına öğretmen yetiştirme görevi yükseköğretim kurumlarına devredilmiştir.

1998 yılında uygulamaya konan yeniden yapılanma içinde okul öncesi öğretmenleri, Üniversitelerin Eğitim Fakültelerindeki İlköğretim Bölümleri Okul Öncesi Öğretmenliği Programlarından yetiştirilmektedir. Ancak bu programlarda alandan yetişmiş yeterli sayı ve nitelikte öğretim üyesinin olmadığı da bilinen bir gerçektir. Milli Eğitim Bakanlığı gereksinim duyulan okul öncesi öğretmenlerini karşılamak için zaman, zaman sınıf öğretmenlerinden bazılarını hizmet içi eğitimlerden geçirerek okul öncesi kurumlarda görevlendirmektedir.

Türkiye’de köye öğretmen yetiştirme işi Cumhuriyetin ilk yıllarında ele alınmış ve biri 1926 yılında Denizli’de diğeri 1927 yılında Kayseri-Zincidere’de olmak üzere, zamanın Maarif Vekili Mustafa Necati Bey tarafından iki köy öğretmen okulu açılmıştır (Karagöz, 2005; Aydoğan, 2007; Altunya, 2008:18). Ancak bu okulların kurucusu olan zamanın Maarif Vekili Mustafa Necati Bey’in beklenmedik ani ölümü üzerine yeterli ilginin gösterilmemesi, 1929 yılındaki dünya ekonomik bunalımının Türkiye üzerindeki olumsuz etkisi, öğretmen okullarından mezun olanların köylerde en az beş yıl görev yapma zorunluluğunun getirilmesi, şehir öğretmeni, köy öğretmeni ayırımının yapılması (Karagöz, 2005:234) gibi nedenlerle istenilen verim alınmadığından kısa süre sora (Kayseri Zincidere 1931; Denizli 1932) kapatılmıştır. Tonguç. 1947: 408) ise, “1926’dan itibaren başlamış ve bir iki yıl içinde hız almış olan öğretmen yetiştirme işinin, duraksaması mukadderdi... köy okullarına göre öğretmen yetiştirmeleri imkansızdı. Çünkü işbaşında bulunanların zihniyetleri, ele alınır alınmaz her biri bir fırtına koparacak olan bu işlerin doğuracağı zahmetlere katlanmaya müsait değildi” diyerek köy öğretmen okullarının geliştirilemeyeceğini ve kapatılmasının asıl nedeninin, Maarif Vekili Mustafa Necati’nin ölümünden sonra bakanlık karar kademesinde bulunan bürokratların yeter(siz)likleriyle ilgili olduğunu belirtmektedir (Bilir,2008:8).

1930’lu yıllarda köy meselesi önemli bir hükümet politikası haline gelmiştir. Maarif Vekili Reşit Galip’in zamanında (1932-33) bakanlıkta “Köy İşleri Komisyonu” kuruldu. Bu komisyonda Köyde eğitim sorunu incelenmeye ve bu arada köye göre öğretmen yetiştirme konusu konuşmaya başlandı (Tonguç,1947). Bu yıllarda Türkiye’de nüfusun yaklaşık % 80’i köylerde yaşıyor olmasına karşın, irili ufaklı kırkbin köyden yaklaşık otuzbeş bininde okul ve öğretmen yoktur. Köyde yoksulluk, geleneklere bağlılık ve gelişmelere karşı ilgisizlik yaygındır; kültürel ve ekonomik yönden köyler içine kapanıktır. Kasaba ve kentler (dış dünya) ile olan ulaşım ve haberleşme olanakları zayıf; sıtma, verem başta olmak üzere bulaşıcı hastalıklar yaygın, beslenme ve barınma koşulları bozuk, bebek ölüm oranları yüksektir (Dirican, 1996). Özetle halkın büyük çoğunluğu çaresizlik içinde köylerde bulunmakta ve çok azı okuma yazma bilmektedir. Halkı bu olumsuzluklardan kurtarmak için ilköğretimi yaygınlaştırma çabalarına girişilmiş ve öncelikle az nüfuslu köyler için 1936 yazında eğitim yetiştirme kurs programları deneme amaçlı olarak Eskişehir Çifteler’de başlatılmış uygulamaya konmuştur. Sonucun olumlu olması nedeniyle Eğitim Kursları çoğaltılmıştır (Uyar, 2000).

Köy eğitiminin öğretmen sorununa köklü çözüm arayışları Maarif Vekili Saffet Arıkan döneminde (1935-38) İlköğretim Genel Müdür Vekili İsmail Hakkı Tonguç’un liderliğinde başlamış, 1937-1938 öğretim yılında deneme

olarak biri İzmir Kızılçullu'da diğeri Eskişehir Çifteler (Mahmudiye)'de iki Köy Öğretmen Okulu açılmıştır.

Hasan Âli Yücel'in Maarif Vekili olmasıyla köye öğretmen yetiştirme işi hız kazanmıştır. Köy ilkokulların öğrenim süresi 1939 yılında toplanan Birinci Milli Eğitim Şurasında üç yıldan beş yıla çıkarılması kararı alınmıştır. Tavsiye niteliğinde olan bu karar dönemin Milli Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel tarafından uygulamaya konulmuştur. Buna bağlı olarak köyün gereksinim duyduğu öğretmen, sağlıkçı, ebe, tarımcı, tekniker gibi iş ve meslek elemanı yetiştirmek amacıyla 17 Nisan 1940 yılında çıkarılan 3803 sayılı yasayla Köy Enstitüleri kurulmuştur (Aydoğan, 2000). Anılan yasayla öğrencilerini köy okullarından mezun köy çocukları arasından sınavla alan ve mezuniyet sonrası köyde istihdam eden Köy Öğretmen Okulları, Köy Enstitüleri'ne dönüştürülmüş ve yeni köy enstitüleri açılmıştır. Köy Enstitülerinin sayısı 1945'e kadar 20, 1948de Van'da açılanla sayıları 21'e ulaşmıştır.

Köy enstitüleri uygulaması ile köyün hem öğretmen, hem de sağlıkçı, ziraatçı, kooperatifçi gibi diğer meslek erbabını yetiştirmesi amaçlanmıştır. Temel hedef köy ile kent arasındaki farkı kaldırmak ülkede topyekün kalkınmayı sağlamaktır (Tütengil, 1948).

Köy enstitülerine öğretmen yetiştirmek üzere 1942-1943 yılında öğretim süresi üç yıl olan Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü açılmıştır. Öğrencilerini köy enstitüsü mezunları arasından sınavla alan Yüksek Köy Enstitüsü, böylece köy çocuklarının yüksek öğrenim yapma olanağına kavuşmalarını da sağlıyordu. 1944-1945'de ilköğretim on yıllık bir plana bağlanarak 1955-1956 öğretim yılında okulsuz köy, öğretmensiz okul kalmayacaktı. Ancak İkinci Dünya Savaşının sona ermesi ve Türkiye'nin çok partili döneme girmesiyle iktidarlar köy enstitülerine yaklaşımlarını değiştirmiş, zaman içinde kuruluş amaçlarından ve on yıllık planın uygulamasından uzaklaşmıştır. 1947 Kasım'ında Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü kapatıldı. 1948'de Köy Enstitüsü mezunlarına verilen at, araba, teknik alet ve makine yardımı kesildi, önceden verilmiş olanlar da geri alındı. 1950 yılında Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle köy enstitülerine karşı olumsuz görüşler artmış ve buna bağlı olarak özellikle kız öğrencilerin sayılarında büyük düşüşler olmuştur. 25 Ocak 1954 yılında çıkarılan 6234 sayılı yasayla köy enstitüleri kapatılarak, altı yıllık ilk öğretmen okullarına dönüştürülmüştür. Köy doğumlu olmayan çocuklar enstitülere alınmaya başlanmıştır. Bu durum var olan öğretmen açığını kapatmak bir yana giderek daha da artmasına neden olmuştur.

27 Mayıs 1960'tan sonra öğretmen açığını kapatabilmek için 11 Ekim 1960 tarih ve 97 sayılı yasayla 1960'a kadar lise ve dengi okullardan mezun olanlarla "Yedek Subay Öğretmen" olma ve askerliklerini ilkokul öğretmeni

olarak tamamlama hakkı tanınmıştır. Daha sonra bunlardan isteyenlerin asil öğretmenliğe geçirildikleri bilinmektedir. Aynı şekilde 1961 yılında yürürlüğe giren 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile 1960’den sonra lise ve dengi okulları bitirenlerin fark sınavları ve stajla ilköğretim öğretmenleri ortaokul ve dengi okul mezunlarından 18 yaşını tamamlamış olanlar da kurstan geçirilerek “muvakkat öğretmen(yeterlik belgesi)” olarak ilköğretilere öğretmen olarak atanmıştır. Bu uygulamalar öğretmen niteliğinin bozulmasına, kamuda var olan öğretmen algısının zayıflamasına neden olmuştur.

1973’te 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nun yürürlüğe girmesiyle öğretmenlere yüksek öğrenim görme zorunluluğu getirilmiştir. Bunun üzerine ilköğretim okulları Öğretmen Lisesine dönüştürülmüş, ilköğretim kurumlarının gereksinim duyduğu öğretmenler iki yıllık eğitim enstitülerinden yetiştirilmeye başlanmıştır. Bu uygulama ile hem girişteki öğrenci seçme işlemi, hem de öğrenim sırasındaki öğretmen adaylarının köy stajları kaldırılmıştır.

Anılan yasa, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı endüstri meslek lisesi, teknik lise, Anadolu teknik lisesi ve Anadolu meslek liselerine atölye ve meslek dersi öğretmeni olarak atanacakların lisans seviyesinde, dört yıllık yüksek öğretim görmüş olmalarını belirlemiştir. Yetişkinler teknik eğitim merkezleri ile endüstri pratik sanat okullarında ise, ön lisans seviyesinde, iki yıllık öğrenim görmüş olanlar atölye ve meslek dersi öğretmeni olarak görev alabilmektedir.

Endüstriyel teknik eğitim veren çeşitli yüksek öğretim kurumlarında ön lisans ve lisans düzeyinde öğrenim görmüş olanlar gereksinim duyulan meslek alanlarında okul ve kurumlara atölye ve meslek dersi öğretmeni olarak atanmaktadırlar (MEB, 1990:76).

Kız Teknik Öğretim Okullarında görev yapan öğretmenler; genel bilgi, atölye ve meslek dersi öğretmenleri olmak üzere iki grupta yer almaktadırlar. Genel bilgi dersi öğretmenleri, diğer orta öğretim kurumlarına öğretmen yetiştiren fakülte ve yüksek okulların mezunları arasından atanmaktadır. Atölye ve meslek dersleri öğretmenleri ise, Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi ve Kız Sanat Eğitimi Yüksek Okulu mezunları ile karşılanmaktadır. Kız Teknik Öğretim Okullarında ayrıca usta öğreticiler ve teknisyenler de görev yapmaktadırlar (MEB, 1990:128).

Yasa ayrıca, yüksek öğretim kurumlarından mezun olanlara öğretmenlik formasyonu olarak öğretmen olabilmelerine olanak tanıyordu. Buna dayanarak. Milli Eğitim Bakanlığı 1980 yılında 21 kredilik Öğretmenlik Formasyonu Programını uygulamaya koymuştur. 1990’larda ise 33 kredilik “İlköğretim Sınıf Öğretmenliği Sertifika Programı” geliştirilmişti. Bu programlardan, atamaya kapalı branşlardan mezun

olanlarla diğer öteki fakültelerden mezun olan binlerce öğretmen adayı mezun olarak eğitim sistemine girmişti.

1974 yılında üniversiteye giremeyen yaklaşık 46.000 öğrenci, mektupla öğretim uygulamasıyla öğretmenlik programına alındı. 1974 sonrası yaşanan hızlı iktidar değişiklikleri, ülkede politik kamplaşmalara yol açmıştır. Bu politik, ideolojik ayrışmalar daha çok öğretmen yetiştiren kurumları etkilemiştir. Çünkü her siyasi iktidar değişikliği sonrası göreve gelen Milli Eğitim Bakanları öğretmen yetiştiren kumlarda kendi yönetimlerini oluşturmuştu. Okul yönetiminin yandaşları dışındakiler bu politik ortam nedeniyle okullara devam edemediler. 1978 yılında bu soruna hızlandırılmış programlarla çözüm yoluna gidilmiştir. Bu uygulama beraberinde öğretmenlik mesleğinde niteliğin düşmesine neden olmuştur (Öztürk,2005:196).

1974'ten önce öğretmen yetiştiren kurumlara (Eğitmen kurslarına, köy öğretmen okullarına, öğretmen okullarına ve eğitim enstitülerine) öğrenci alırken (seçerken); bedenen ve zihnen sağlam ve sağlıklı olmak koşulu aranıyordu (kekemelik, pepelik, körlük, sağırılık, topallık, çolaklık, kamburluk gibi sakatlıkları olmamak; verem, trohom gibi bulaşıcı hastalıkları ve öğretmenliğe engel olacak başka bedensel ve ruhsal arızaları bulunmamak gerekiyordu). Bu durum kesin kayıt sırasında istenen tam teşekküllü resmi (devlet) hastanesinden alınan "öğretmen olabilir" ifadesinin yer aldığı heyet raporu ile saptanıyordu. Bugün ise, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) 'un belirlediği kontenjana girecek kadar puanı almak adaylık için tek ölçüt olmaktadır. Test sorularını doğru yanıtlaya becerisinden başka fazla bir özelliği olmayan, birinci tercihi giren ile sonuncu tercihi giren öğretmen adayı, mezuniyet sonrası öğretmen olup, olamayacağını bilmemenin yarattığı kaygı içinde yan yana öğrenim görmektedir.

12 Eylül 1980' de ordunun yönetime el koymasıyla Eğitimde Atatürkçü söylemler öne çıkmış, ancak liberal görüş uygulama bulmuştur. Bu dönemde toplanan X. ve XI. Milli Eğitim Şuralarında eğitimde uzmanlaşma ve öğretmen yetiştirme konularında önemli kararlar alınmıştır. Ancak 1983'te yapılan genel seçim sonrası iktidara gelen siyasal anlayış eğitimde liberal politikaları uygulamaya koymuştur. Aynı yıl Bakanlıkların yeniden yapılandırılması sürecinde Milli Eğitim Bakanlığında var olan Eğitim Uzman Yardımcılıkları kadrolarını kaldırılmıştır. Bir kamu hizmeti olan eğitimi özelleştiren; özel okul açacak olanlara arsa tahsisi, sıfır faizli ve beş yıl geri ödemesiz kredi kullanma, yirmi hizmet yılını tamamlayanların kendi istekleriyle erken emekli olma olanağı gibi düzenlemeler yaparak özel sektörün kullanımına sunmuştur.

Özel dershanelerin ve okulların açılmasıyla özel sektörün duyduğu öğretmen gereksinimi kamu kaynaklarıyla yetişmiş deneyimli öğretmenlerin

sözü edilen düzenlemelerle özel sektöre transferi sağlanmıştır. Böylece bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde devlet eliyle kamu okulları öğretmen bakımından zayıflatılırken, Özel okullar güçlendirilmiştir. Eğitim sistemimizin zayıflamasında bu uygulamalar bir kırılma yaratmış ve her geçen gün öğretmen açığı artarak 1990’lı yıllara gelinmiştir. Siyasi otoriteler öğretmen yetiştirmede (öğretmen açığını kapatmak için) nicelik sorununu çözmek için niteliği göz ardı ederek zaman zaman akıl dışı yol ve yöntemlere başvurmuşlardır. Bunun en canlı örneğini yakın dönemde örneğin, 1995-1996 öğretim yılında üniversite mezunu olan her dal ve branştan gençlerin, öğretmenlik formasyonu aranmaksızın sınıf öğretmeni olarak atanmışlardır. Atamayı gerçekleştiren zamanın Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarı eğitimle ilgili bir bilimsel toplantıda, “evet biz mecburduk bu atamayı yapmaya ve atadık. Hiçbir eğitim fakültesinden karşı ses çıkmadı. Biz de doğru yaptığımızı düşündük” diyebilmiştir.

Özel sektör ise, öğretmen gereksinimini bugün de kamuya bir bedel ödmeden kamu kaynaklarıyla yetişen öğretmenler arasından seçerek karşılamaktadır.

Dal (brans) Öğretmeni Yetiştirme

Cumhuriyet döneminde genel liselere ve dengi meslek okullarına branş öğretmeni yetiştiren başlıca üç kurum vardı. Bunlar; Eğitim enstitüleri, Yükseköğretmen okulları ve üniversitelerdir.

Eğitim enstitüleri ortaokullara bazı branşlarda (müzik beden eğitimi gibi) genel ve mesleki lise ve dengi okullara branş öğretmeni yetiştirmede önemli görevler üstlenmiştir. Bunların ilk örneğini Türkçe öğretmeni yetiştirmek üzere 1926-1927 öğretim yılında Konya’da açılan “Orta Muallim Mektebi”(sonra Gazi Eğitim Enstitüsü) oluşturmuştur. Bu okul bir yıl sonra Ankara’ya taşınmıştır. Aynı yıl ilköğretmen okullarına meslek dersi öğretmeni ve ilköğretim müfettişi yetiştirmek üzere pedagoji bölümü açılmıştır. 1929-1930 öğretim yılında kendi binasına taşınan okul, “Gazi Muallim Mektebi ve Terbiye Enstitüsü” adını almıştır (Kavcar,2003:2; Altunya, 2006:16).

1890’da kurulan “Darülmualimin-i Âliye” Cumhuriyet döneminde kurulan yüksek öğretmen okullarının ilk örneğidir.1959-1960 öğretim yılına kadar kendi türünde tek okul olarak öğretmen yetiştirme işlevini sürdürmüştür. Özellikle lise öğretmenlerine duyulan gereksinimin artması üzerine 1959 yılında Ankara’da; 1964 yılında İzmir’de bir yüksek öğretmen okulu daha açılmıştır. Yüksek öğretmen okulları ortaöğretim öğretmenlerinin, özellikle lise ve dengi okulların öğretmenlerinin yetiştirilmesinde çok önemli hizmetleri olan kurumlardır. Ancak Milli

Eğitim Bakanlığının tutarlı bir öğretmen yetiştirme politikasından yoksun oluşu nedeniyle lise öğretmeni yetiştirmede ülkenin en köklü eğitim kurumu olma özelliğini koruyan bu kurumlar, çeşitli nedenlerle işlevlerini yerine getiremez duruma düştüğü gerekçesiyle, Öğretmen Okulları Genel Müdürlüğüne hazırlanan bir rapor sonucu 1978 yılında kapatılmıştır (Kavcar,1982;205).

Üniversiteler, özellikle liselere öğretmen yetiştirmede öteden beri önemli rol oynamıştır. Başta İstanbul Üniversitesi Edebiyat ve Fen Fakültesi olmak üzere, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya ile Fen Fakültesi; 1955'ten sora açılan diğer üniversitelerin edebiyat, fen ve fen edebiyat fakülteleri, lise ve dengi okullara; Türk Dili ve Edebiyatı, Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji, Tarih, Coğrafya ve Yabancı Diller gibi alanlarda çok sayıda öğretmen yetiştirmiştir (Güven, 2010:377). 1973 tarihinde 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle de üniversitede okuyan öğrencilerden öğretmen olmak isteyenler için sık, sık öğretmenlik sertifika programları düzenleme yoluna gidilmiştir.

Öğretmen Eğitiminde Yeniden Yapılanma

1980'lerde ve 1990'larda iki eğilim bütün dünyada eğitim politikalarını etkiledi. Birincisi, ulusal ekonomilerin, küresel yarışta yeni örgütlenmiş ekonomik yapılarla karşı karşıya kalmasıdır. İkincisi ve daha da özel olanı ise, öğretmen eğitiminin kapsam ve yapısında da değişiklikler yapan bir dizi eğitim reformlarının olmasıdır (Güven, 2008:8). Türk eğitim politikaları da bu eğilimlerden etkilenmiştir.

20 Temmuz 1982 tarih ve 41 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Milli Eğitim Bakanlığına bağlı öğretmen yetiştiren kurumlar üniversiteye bağlanmıştır. Ancak üniversiteler bu değişikliğe hazır değillerdi. Kavcar (2002) bu durumu şöyle değerlendirmektedir:

Öğretmen yetiştirme konusunda üniversitelerin deneyimi yoktu ve üniversiteler bu önemli göreve hiç hazır değildi. YÖK' de bu konuya başlangıçta gereken önemi vermedi, gerekli özeni göstermedi....Öğretmenliğe ve eğitim fakültelerine hak ettikleri önemin verilmemesi, MEB ile YÖK'ün sağlıklı işbirliği yaparak ülkenin öğretmen ihtiyaçlarına gerçekçi çözüm arayıp bulamayışı, insangücü planlamasının yapılmayışı üniversitelerin ve YÖK'ün yalnızca süre artırmayı ön plana alması, uygun sayı ve niteliğin göz ardı edilmesi, öğretim elamanı seçme ve yetiştirme; eğitim fakültelerinin, kadro sıkıntısı çeken çeşitli öğretim elemanları için istihdam yeri olarak görülmesi başlıca sorunlardı.

Öğretmen yetiştiren kurumların üniversiteye devredilmesinin üzerinden geçen onbeş yıl sonra, YÖK/Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi kapsamında; Kasım 1997-Ocak 1998 tarihleri arasında eğitim fakültelerinin yeniden yapılandırılmasıyla ilgili olarak, Erzurum, Trabzon, İstanbul, İzmir ve Adana’da birer günlük bölgesel bilgilendirme toplantıları düzenlenmiş ve 1998-1999 öğretim yılında Mesleki Eğitim Fakülteleri ile Teknik Eğitim Fakülteleri dışındaki eğitim fakültelerinde yeniden bir yapılanmaya gidilmiştir (MEB,1998:85). Yeni yapılanmaya göre, İlköğretim, yabancı diller, bilgisayar eğitimi, okulöncesi, beden eğitimi ve güzel sanatlar öğretmenlerin 4 yıllık lisans programlarında yetiştirilecektir (Güven,2008:10). Ortaöğretimin diğer alanlarına (Ortaöğretim Fen ve Matematik Alanları ile Ortaöğretim Sosyal Alanlar Öğretmenliği) öğretmen yetiştirmek üzere iki ayrı uygulama getirilmiştir. Birincisi; Eğitim Fakültesi lisans programına alınacak öğrenci, 3,5 yıl alan dersini ilgili fen-edebiyat fakültesinde okuyacak, sonra (lisans programında verilen) öğretmenlik formasyonu derslerini 1,5 yılda alarak yüksek lisanslı öğretmen olacaktır. İkincisi; Fen-Edebiyat alanında lisans derecesi alan kişiler, eğitim fakültelerinde, ağırlıklı olarak lisans düzeyindeki öğretmenlik formasyonundan oluşan 1,5 yıllık tezsiz yüksek lisans programına girerek, yine yüksek lisanslı öğretmen olacaklardır (Okçabol, R. ve diğerleri,2003). Bu olumlu gelişmeye karşın, Yükseköğretim Kurulu, sayısal olarak öğretmen gereksinmelerini karşılamak adına, yeterli öğretim üyesi olup olmadığına bakmadan çok sayıda eğitim fakültesi açmış, öğretmen yetiştiren programların hem kontenjanlarını artırmış hem de ikinci öğretim programlarının açılmasına izin vererek nitelikli öğretmen yetiştirmekten uzaklaşmış görünmektedir (Karakütük, 2001).

Aralık 2007’de işbaşına gelen yeni YÖK yönetimi, son üç yılda öğretmen eğitimi konusunda bazı kritik kararlar almıştır. Bu kararlardan birisi, fen edebiyat fakültelerine yeniden pedagojik formasyon yetkisinin verilmesidir. YÖK Genel Kurulunun 27 Ağustos 2009 tarihli toplantısında, fen-edebiyat fakültelerinde okuyan öğrencilere, lisans eğitimleri sırasında pedagojik formasyon alma hakkı verilmiştir. Bu kararla fen edebiyat ve bir anlamda da ilahiyat fakülteleri, öğretmen yetiştirmede eğitim fakültelerine alternatif fakülteler haline dönüştürülmüş, böylece beş yılda kazanılan fizik, kimya, matematik, biyoloji gibi branş öğretmenliği yeterliliği 21 kredilik formasyon eğitimine indirilmiştir.

Eğitim Fakülteleri Araştırması (YÖK, 2006); ile Türkiye’nin Yüksek öğretim Stratejisi Raporu (YÖK, 2007) öğretmen eğitiminde bir nitelik sorunu olduğunu, Gözütok (1991) “Orta Öğretim Öğretmenlerinin Öğretmenlik Formasyonu Açısından Eğitim İhtiyaçları” araştırması ile öğretmen yeterlikleri üzerine yapılan bir başka araştırma (TED, 2009) ise

öğretmenlerin bireysel ve mesleki gelişimle ilgili eğitim gereksinimleri ve pek çok yeterlik sorunlarının olduğunu ortaya koymuştur. Bugün bu nitelik ve yeterlik sorunlarının yanı sıra, dört yıllık öğretmenlik programlarının lisans eğitimini tamamlamış yüz binlerce sınıf öğretmeni adayı atama (istihdam) beklemektedir. Pek çok alanda istihdam bekleyen binlerce öğretmen varken, Milli Eğitim Bakanlığı açık kadrolara yeterli sayıda öğretmen ataması yapmamakta; ücretli öğretmen, sözleşmeli öğretmen atayarak boş kadroları doldurmaktadır, Hükümet öğretmen ücretlerini dünyadaki emsallerine göre düşük tutmakta, okullara yeterli ödenek aktarmayarak kamu okullarında verilen hizmetin etkisiz ve kalitesiz olmasına neden olmaktadır. Yurttaşlar çocuklarını okutmak, yetiştirmek için özel dersane ve okullara gitmeye zorlanmakta, eğitim, kamusal hizmet alanı olmaktan çıkarılarak, alınan satılan bir meta durumuna getirilmektedir. Öğretmen kendini bu oyunun parçası olmaktan kurtaracak mesleki örgütlenmeden yoksundur.

SONUÇ

Türkiye, 162 yıllık öğretmen yetiştirme deneyimine ve geleneğine karşın, bu güne kadar öğretmen yetiştirme alanındaki nitelik sorununu çözememiştir.

12 Eylül 1980 askeri döneminin hazırladığı ortamda filizlenen liberal politikalar iktidar olunca, küresel sermaye yerli işbirlikçiler bularak eğitimin özelleştirilmesinde rol oynamaya başladılar. Yeni liberal politikalar, devletin eğitim üzerindeki rolünü her geçen gün sınırlandırmaya başlamış ve eğitim bütçeleri kısılarak, kamu hizmeti olan eğitimin etkisizleşmesine ve niteliğinin düşmesine yol açmıştır. 1995'te imzalanan GATT antlaşmasıyla alan daha da genişletilerek eğitim uluslararası sermayenin kullanımına sunulmaya başlanmıştır. Öte yandan eğitimde özelleştirmeyi kolaylaştırıp yaygınlaştıran taşınabilir eğitim, sözleşmeli öğretmen, geçici vekil öğretmen, öğretmenlikte kariyer basamakları gibi uygulamalar Milli Eğitim Bakanlığı'nda göstermelik kamu politikası olarak kendini göstermektedir.

YÖK'ün 1982'den 2010 kadar geçen sürede öğretmen yetiştirme konusunda aldığı pek çok karar vardır. Ancak bu kararlar nitelikli öğretmen yetiştirmek için yeterli olmamıştır.

YÖK, sayısal olarak öğretmen gereksinmesini karşılamak bahanesiyle, yeterli öğretim üyesi olup olmadığına bakmadan çok sayıda eğitim fakültesi açmış, öğretmen yetiştiren programların hem kontenjanlarını artırmış hem de ikinci öğretim programlarının açılmasına izin vererek nitelikli öğretmen yetiştirmekten uzaklaşmıştır.

Pek çok alanda atama bekleyen binlerce öğretmen varken, Milli Eğitim Bakanlığı açık kadrolara öğretmen ataması yapmamakta; ücretli öğretmen, sözleşmeli öğretmen atayarak boş kadroları doldurmakta, öğretmen ücretlerini dünyadaki emsallerine göre çok düşük tutmakta, okullara yeterli ödenek aktarmayarak kamu okullarında hizmetin etkisiz ve kalitesiz olmasına neden olmaktadır. Sonuçta yurttaşlar çocuklarını okutmak, yetiştirmek için özel dersane ve okullara gitmeye zorlanmaktadır. Eğitim, kamusal hizmet alanı olmaktan çıkarılarak, alınan satılan bir meta durumuna getirilmektedir. Öğretmen kendini bu oyunu parçası olmaktan kurtaracak mesleki örgütlenmeden yoksundur.

ÖNERİLER

İlk olarak, DPT, MEB ve YÖK arasında eşgüdüm sağlanarak, ulusal eğitim planlaması yapılmalı; Bu plana dayalı, 15-20 yıllık orta dönemlik, 50-100 yıllık uzun dönemlik öğretmen gereksinimi kestirimleri yapılmalıdır.

İkincisi, görev ve iş analizine dayalı olarak öğretmen yeterlikleri belirlenmelidir. Yetiştirme işi bu yeterliklere dayalı olarak gerçekleştirilmelidir.

Üçüncüsü, öğretmen yeterliklerine dayalı nitelikli öğretmen yetiştirebilmek için, öğretmenlik programlarına öğrenci girişinin iki aşamalı sınavla yapılması sağlanmalıdır. Şöyle ki; ÖSS’de başarılı olmuş adaylar, önce ilgi duydukları programlara ön kayıt yaptırmalıdır. Kontenjanın en az iki, en fazla dört katı aday, öğretmen yetiştiren fakültelerin bölüm ve anabilim dalı başkanlıklarınca oluşturulacak komisyon (Jüri) tarafından giriş sınavının ikinci aşamasını oluşturan mülakata alınarak programa girecek adaylar bunlar arasından seçilmelidir.

Dördüncüsü, öğretmen yetiştiren eğitim fakültelerinin sayısı öğretmen gereksinim kestirim planlarına bağlı olarak gelişmişlik (öğretim elamanı, bina, laboratuvar, kütüphane, uygulama okulu ve donatım bakımından yeterli) ölçütü esas alınarak 15-20 fakülteye düşürülmelidir. Geriye kalan fakülteler toplumun diğer gereksinimlerine göre yeniden yapılandırılmalıdır.

Beşincisi, ilköğretime sınıf öğretmeni yetiştiren fakültelerin bağlı olduğu üniversitelerin bir ya da birkaç tane çok amaçlı uygulama/staj köyleri olmalı ve bu köylerde uygulama okulu; sağlık ocağı (evi); teknik tarım alanları ve teknik besi ahırları bulunmalıdır. Öğretmen, doktor, veteriner ve ziraat mühendisi adayları birlikte dönüşümlü olarak köy stajlarını ve alan çalışmalarını bu köylerde yapmalıdırlar. Öğretmen adayları böylece hem gerçek köy ortamında staj/uygulama yaparak kendini köy sosyal hayatına hazırlamalı, hem de toplum kalkınmasının diğer önder elemanlarıyla birlikte

takım çalışması yapmanın pratiklerini kazanmış olarak öğretmenliğe başlamalıdır.

Öğretmenlerin mesleki gelişimlerinin sağlanması işi, yaşamboyu öğrenme bağlamında değerlendirilerek hizmet içi yetiştirme programları üniversite ve ilgili meslek kuruluşlarıyla işbirliği içinde ele alınıp planlanmalıdır.

Sorunun çözümü için Yükseköğretim Kurulu, Milli Eğitim Bakanlığı ve Devlet Planlama Teşkilatı arasında eşgüdüm sağlanmasına ve yeterliğe dayalı istihdam temelli ulusal bir öğretmen yetiştirme politikasının benimsenip uygulanmasına ihtiyaç vardır.

Son olarak da öğretmen maaşları / ücretleri yaşam koşulları dikkate alınarak dünyadaki emsallerine denk olarak düzenlenmelidir.

KAYNAKLAR

- Akyüz, Y. (2010). *Türk Eğitim Tarihi* (Gözden Geçirilmiş 13.Baskı) Ankara: Pegem Akademi.
- Altunya, N. (2009). *Milli Eğitimde Mustafa Necati Dönemi*. Yenibosna-İstanbul: Uygun Basım.
- Altunya, N. (2008). *Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Deneyimi (1848-2008)* Yenibosna-İstanbul: Uygun Basım.
- Ayas, N.(1948) *Türkiye Cumhuriyeti Milli Eğitimi: Kuruluşlar ve Tarihçeler*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Aydoğan, M.(2007). *Tonguç’a Mektuplarla Köy Enstitüsü Yılları*. Ankara: Köy Enstitüsü ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.
- Berker, A. (1945). *Türkiye’de İlköğretim*.
- Bilir, A. (2008). “Birleştirilmiş Sınıflı Köy İlköğretim Okullarında Öğretmen ve Öğretim Gerçeği” *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 41(2)1-22.
- Bilir, M. (1991). *Türk Eğitim Sisteminde Teftiş Alt Sisteminin Yapı ve İşleyişi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Dirican, M.R. (1996). “Köy Enstitüleri Kanalıyla Toplum Kallınması ve Köyde Sağlık” *Köy Enstitüleri: Amaçlar, İlkeler, Uygulamalar*. Ankara: Köy Enstitüleri ve Çağdaş Eğitim Vakfı Yayınları.
- Gök, F.ve Okçabol, R. (1998). *Öğretmen Profili Araştırma Raporu*: Ankara. Eğitim Sen: Eğitim Bilim ve Kültür Emekçileri Sendikası.
- Gözütok, F. D. (1991). *Orta Öğretim Öğretmenlerinin Öğretmenlik Formasyonu Açısından Eğitim İhtiyaçlarının Saptanması*. Araştırma

- Özeti. *Eğitimde Nitelik Geliştirme Eğitimde Arayışlar 1*. İstanbul: Sempozyumu Bildiri Metinleri.
- Güven, İ. (2000). *Türkiye’de Devlet, Eğitim ve İdeoloji*. Ankara: Siyasal Kitapevi Yayınları.
- Güven, İ. (2008). Teacher Reform and International Globalization Hegemony: Issues and Challenges in Turkish Teacher Education. *International Journal of Social Sciences*, 3(1).
- Güven, İ.(2010). *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Natürel Yayınları.
- Karagöz, S. (2005). Kayseri- Zincidere Köy Muallim Mektebi (1926-1932)’ nin Türkiye’de Öğretmen Yetiştirme Tarihi İçindeki Yeri. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karakütük, K. (2001). *Öğretmen Yetiştirme ve Eğitim Bilimleri Paneli, 23 Kasım 2000*, Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Yayın No:185.
- Kavcar, C. (1982) “Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Yüksek Öğretmen Okulu” *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*,15(1)197-214.
- Kavcar, C. (2002). “Cumhuriyet Döneminde Dal Öğretmeni Yetiştirme” *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1)1-13.
- Koçer, H.A. (1987). *Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişmesi* Ankara: Uzman Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1946) *Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçler*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1953). *Milli Eğitimle İlgili Kanunlar Cilt I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1990). *Çıraklık ve Mesleki Teknik Eğitim*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı
- MEB (1998). *Milli Eğitim: Cumhuriyet’in 75. Yılında Gelişmeler ve Hedefler*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Oğuzkan, F. (1983). “Orta Dereceli Okul Öğretmenlerinin Yetiştirilmesi” Cumhuriyet Döneminde Eğitim içinde, İstanbul: MEB Yayınları.
- Okçabol, R. ve diğerleri. (2003). *Öğretmen Yetiştirme Araştırması*. Ankara: Eğitim Sen Yayınları- Araştırma İnceleme
- Özalp Reşat, (1982) *Milli Eğitimle İlgili Mevzuat (1857-1923)* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi
- Öztürk C. (2005) *Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar*, İstanbul:Milli Eğitim Bakanlığı.
- TED, (2009) *Öğretmen Yeterlikleri*. Ankara: Türk Eğitim Derneği.
- Tonguç, İ.H.(1947) *Eğitim Yoluyla Canlandırılacak Köy*. İstanbul: Remzi Kitebevi (2. Baskı).

- Tütengil, C.O. (1948). Köy Enstitüleri Üzerine Düşünceler, İstanbul: Berkay Basımevi.
- Uyar, B. (2000). Tonguç'un Eğitimcileri Ankara: Öğretmen Dünyası Yayını.
- YÖK. (1998). "Cumhuriyet Döneminde Öğretmen Yetiştirme Tarihi Gelişimi" Eğitim Fakülteleri Öğretmen Yetiştirme Programlarının Yeniden Düzenlenmesi ile İlgili Rapor. Ankara.
- YÖK, (2006). Eğitim Fakülteleri Araştırması. Ankara: Yüksek Öğretim Kurumu Yayını.
- YÖK, (2007). Türkiye'nin Yüksek Öğretim Stratejisi. Ankara: Yüksek Öğretim Kurumu Yayını.